

Микола II. і Юрій V. Росія й Англія. Крайності і законність. Самодержавіє і конституція. Прегарний матеріал для дискусії про особу монарха, про вплив його особистих прикмет на хід державного життя.

Є два головні типи монархії: монархія типу англійського (звичайно у формі королівства) і монархія типу російського царства). В монархії типу англійського монарх царствує, але не править. Він репрезентує, символізує, персоніфікує єдність держави і нації. Державою править еліта всіх суспільних клас. Взаємовідношення між монархом і правлячою верствою нормує державний закон. Така монархія: законна, правова, конституційна. Особа монарха, його особисті прикмети не відіграють тут тієї ролі, що в монархіях типу російського. В монархіях російського типу — монарх не тільки царствує, але і править. Провідна верства, зложена з найкращих представників поодиноких суспільних клас — тут ні при чому. Навпаки — вона навіть може бути репоною для абсолютного монарха. Отой монарх не стоїть під законом. Він звязаний тільки „законом Божим і сумлінням“. Особа монарха, його особисті прикмети грають тут величезну роллю. Коли „l'etat c'est moi“ — то тоді злий монарх зле впливає на цілу державну систему, добрий впливає добре. Але нема ніякого забезпечення від впливу чисто особистих прикмет монарха.

Але ж Росія мала конституцію, мала Думу! Так! Але Росія не мала виробленого почуття законности. Як всі державно-політичні установи, так і парламентаризм — це витвір органічного, довгого історичного процесу. Парламентаризм добрий в Англії — всюди, де його штучно перенесено — безнадійно хорий. Кожний народ має такий державний лад, який собі сам витворить. І тому конституція і Дума були радше злом для Росії. „Конституція, ослабивши російську владу, не встигла би рівночасно прищипити народові англійської любови законности!“ Так сказав колись К.Леонтьєв. І він не помилився!

* * *

Столітні роковини смерти Гетого! Німеччина часів великого поета і Німеччина нинішня! Яка ріжниця! Ось виїмок з глибоких „Розмов з Екерманом“:

„Чим же Німеччина велика як не подиву гідною культурою народу, культурою, що переняла рівномірно всі частини держави? Не вже тим не були поодинокі князівські столиці, з яких та культура виходить, на яких опирається і які її плекають! Приймім, що ми в Німеччині мали тільки дві столиці — Відень і Берлін, або вже тільки одну. Тепер же можу бачити як дбалосся за німецьку культуру, а також і про загальний добробут, що іде рука в руку з культурою. Памятайте про міста як Дрезден, Мінхен, Стутгарт, Касель, Браншвайг, Ганновер та інші. Памятаймо про ті великі життєві сили тих міст! Памятаймо про вплив, що від них ішов на сусідні провінції. І запитайте самих себе, чи те все існувало би, коли би від довгих століть не було княжих столиць. Французькі провінції, далеко віддалені від Парижа не поринали би в темряві, коли би гарна Франція місто одного осередка мала 10 центрів, з яких розходиться життя і світло“.

Німеччина часів Гетого — це низка королівств, князівств та вільних міст, що живуть власним внутрішнім життям. Яка різноманітність, яке багатство красок! Це І-ша картина. II-га картина це німецьке цісарство 1871 р. Перевага Пруссії і Берліну. Централізація. Мозок усього в Берліні. „Deutschlad über alles — це гасло тієї Німеччини. Почуття національної поваги і гідності переходить в манію великості в тупий шовінізм. Типово континентальний нарід бажає стати народом кольоніяльним, морським. Конфлікт з Англією. Велика війна. Упадок. Франція відплачується „рієкнем за nadobne“ — за французьку республіку 1871 року презентує Німеччині республіку 1918 року! За відшкодування, стягані Бісмарком, репарації! III-та картина. Повоснна Німеччина. Все-німецькі „маси“, „маси“, „маси“. Гореч і невдоволення. Бажання пімсти, жорстокої пімсти. Гітлер і Тельман.

„Наш нарід — нисав в 1923 році Штреземан в листі до крон-принца — політично мало вироблений хитається між комунізмом і правдивим радикалізмом. Коли би всі, що критикують політику уряду, бодай раз вже захотіли прочитати життєпис Штайна і Гарденберга, щоби знати, що підйом якогось народу неможливий шляхом бенкетів і побренькування шаблями, без попереднього приготування шабель“.

В часі останніх виборів президента можна було бачити в Берліні такі афіші: Гінденбург живцем поїдає своїх противників! Те „поїдання живцем“ — це нині найглибший основний тон в політичній боротьбі між одиницями, партіями, народами і державами!

* * *

Старий мадярський державний діяч гр. Альберт Аппонії опублікував недавно прегарну статтю про старість і смерть: „Ясні і темні сторінки старости“. Кінчить її так:

„...Задержуюся тому, що тут мушу порушити болючу сторінку старости, якою є різка суперечність між почуттям сильної навіть творчої живучости і певністю близького кінця. Яке затемнення блискучого образу, який я отсе намалював. Якже ж можуть життєві сили бадьорої старости, протиставитися такій перспективі? Грізне питання, на яке кожний сам мусить дати відповідь. У мене віруючого вона така: для мене кінець означає новий початок і вечірний сумерк, перехід до ранньої зорі. Таке переконання дає душі глибокий спокій. Він дає змогу користати зі всіх добрих і гарних дарів старости з повним почуттям щастя і безупину виконувати свої завдання з ясною думкою аж до хвилі, коли сам Господь покличе мене: „Вже досить буде сину мій!“

Нинішня людина так мало займається собою, так мало присвячує уваги внутрішньому життю! Старим ніхто не хоче бути, про смерть ніхто не думає. І пощо про те думати? Що таке одиниця? Грунт — то „маси“, „маси“, „маси“. А „маси“ вічно молоді — „ніколи“ не старіються! „Маси“ — „безсмертні“!

* * *

У Севілі не відбулися у великому тижні славні процесії... Перший раз від 7-ох століть. Від 7-ох століть перший раз! Перший раз від 7-ох століть прийшли часи, коли небезпека грозить церковній процесії...

Еспанський парламент ухвалив радикальний закон про розводи більшістю 230 проти 23. Один з католицьких послів гаряче виступив проти закону. Його піддержало 22 товаришів. Еспанія має і віру і сумління! А в нас „Союз Українок“ — відкинув справу проєкту нового подружого закону без ...дискусії! Без дискусії!

Одну еспанську газету покарано на 1000 пезетів за статтю проти ...масонів! Чому? Бо це — „напасти на уряд“. Розумієте!

На іберійському півострові зарисовується більшовицька Еспанія! Горять церкви і монастирі... А сатана у кремлі регочеться!

13 століть тому назад, іслям, користаючи зі зенепаді римської імперії поширився зі скорістю пожежі на три континенти: Азію, Африку й Європу. Нині подібне положення. Європейський Захід знеможений. Тією нагодою можуть покористуватися варвари, що володіють всіма засобами занепавшої цивілізації і невичерпанними енергіями варварства. Коли Захід не хоче пропасти — він мусить взятися за тяжку боротьбу, як Еспанія Сиди, Альфонса і Фердинанда. Але де ж ті новітні Сиди, Альфонси і Фердинанди?!

* * *

В „Л. Н. Вістнику“ за березень ц. р. маємо нагоду прочитати в діяльогу п. з. „Про актуальні річи“ таке:

„Защиту Липинського, як він говорив про необхідність тісного союзу з Москвою, проте, що скасування гетьманом самостійности укр. держави було конечно, бо були на то „поважні причини“, що „три Руси“ ніби то творять одну цілість („Схід Європи“), і що не можна протиставляти України Москві як націю нації, лише як Баварію Прусії, — і приберу належну назву отій ідеології, счиняється гвалт про „фальшовання“!

Автор тих рядків Д. Д., каже на цьому самому місці, що він при цитованні „звертає тільки увагу на суть ідеології“... Наведені рядки є фантазією Д. Д. Покійному В. Липинському приписує Д. Д. думки цілком протилежні до змісту „Листів до Братів Хліборобів“. Чому? Бо в „Листах“... (ст. 8.) В. Липинський федерацію, проголошену П. Скоропадським, називає „політичною й національною катастрофою для українського „Хліборобського Консервативного Клясу“.

Про союз з Москвою В. Липинський каже так („Листи... XXVII): І знаєте Ви прекрасно, що власне Гетьманство — як найкращий систем українотворчих сил — єсть основою нашої праці і нашого світогляду. Гетьманство, а не союз з Москвою. Політика внутрішня, а не зовнішня. Організація, а не орієнтація, бо всі українські орієнтації фунта клаків варті без української організації. І тільки тому, що би побити нашу ідею гетьманську, Ви кричите про наше москвофільство, про союз з Москвою, який єсть у нас не провідною, а тактичною точкою програми; способом осягнення цілі, а не самою цілю“.

„Одсепаруватись од Польщі, але так, щоб не втопитись в руськім морі — ось проблем, остаточного

розв'язання, якого не знайшло українство на протязі тисячі літ. Дві речі унеможливлювали завжди розв'язання цієї проблеми: війна з Москвою і московська поміч, („Листи“... XXV).

„В останнім п'ятсотліттю тільки один раз удалось цю найтяжчу українську проблему провідній верстві українській хоч на час короткій розв'язати. Одділитися од Варшави при дружнім неутралітеті Москви, тобто без її фактичної помочі, і шляхом політичного союзу з Москвою не допустити до її втручання у внутрішні українські справи“ („Листи“... XXVI).

„Союз з Москвою у політиці зовнішній, без московської допомоги в політиці внутрішній, або — політичний союз, з захованням політичної суверенности — ось формула державницької української політики супроти Москви“ („Листи“... 570).

„Політичний союз з Москвою в нашій політиці зовнішній, це тільки один бік шляху до незалежнення України від втручання Москви в нашу політику внутрішню. Можна такий союз заключити, а одночасно власну українську державність стратити. Отже політичний союз з Москвою в політиці зовнішній це тільки частина акції, що прямує до політичного незалежнення України від влади Москви“ („Листи“... 560).

„Ми нашу незалежність стратимо, коли, отуманені хвилими пристрастями, дамо себе уживати як знаряддя до розбивання політичної відпорности Сходу Європи і коли оборона політичних інтересів цього Сходу (інтересів наших в цім числі) перейде неподільно в руки Москви. Розуміється, шлях войовничого кивання на Москву українським пальцем схованим в чийсь чужім чоботі, вимагає од нас меншого напруження всіх сил, ніж шлях отвертої союзної політичної ривалізації з Москвою“ („Листи“... 570“).

Д. Д. пише: Липинський говорив, що „три Руси“ ніби то творять одну цілість („Схід Європи“), і що не можна протиставляти України Москві як націю нації, лише як Баварію Прусії“...

Україна, Московщина і Білорусь дійсно творять „Схід Європи“ — географічну одиницю. Еспанія і Португалія — творять — географічну цілість — Іберійський півостров. Норвегія і Швеція — це також географічна цілість — скандинавський півостров. Всі європейські держави також одна географічна цілість — Європа! Але Д. Д. хитрий. Він не каже яка цілість. Може В. Липинський казав, що „три Руси“ — це одна національна цілість?! Д. Д. цього не каже, але так між рядками натякає! Але наведім слова В. Липинського: „Україна, як окрема незалежна національна держава, мусить або загинути, або стояти на чолі великого грядучого руху — органічного і національного відродження трьох „Русей“. Їх героїчного зусилля скинути з себе як смердюче ярмо східних кочовничих охлократичних орд так і брудну лапу облесливої і розлягаючої, сьогодні тріумфуючої західної демократії“ („Листи“... 324).

Є три можливості для політичного розвитку Сходу Європи: або „єдина-неділима“ Росія, або „Ягйлонська“ Польща або система цілого ряду національних держав з Україною на чолі? Цього вчить В. Липинський і як український державник бажає, щоб Україна станула на чолі таких національних держав Східної Європи („Листи“... 329).

Д. Д. з цього месіянстичного пориву робить якесь „москвофільство“. В Д. Д. ідея така: „Концепція великого і старого конфлікту між Європою й Росією кидає нас (себто українців, Х.), чи ми того хочемо, чи ні, разом з Польщею по сю сторону демаркаційної лінії, по сю сторону барикади“ („Підстави нашої політики“, 97).

І вкінці лишається ще одно „твердження“ Д. Д. наче В. Липинський казав, що не можна протиставляти України Москві як націю нації, лише як Баварію Пруссії...“.

З того виходить, що В. Липинський не вважав України за націю. Але ж це неправда! В. Липинський вчить, що нація — єдність культурно-історична родиться від держави — єдності політично територіальної. Українська нація — це продукт української держави. Українська держава може бути побудована на основах територіально-політичних, а не націоналістичних, культурно-віроісповідних. А чому? Отже тому, що саме „культурно-віроісповідними ознаками, зачерпнутими зі спільного візантійського джерела і розвинутими спільною історією, народ український як найтісніше з народом московським звязаний“ (Листи“... 536). Це не значить, що нема культурних різниць між москалями й українцями. Різниця є і то навіть великі, але „вони не мають того характеру непримиримости, який би дозволяв вжити їх, як думає наша демократія, в цілях політичних: на будову держави“ („Листи“... 537).

Щож лежить в основі українських державницьких змагань? Окремішність територіально-політична. Що це значить? Традиції державного, самостійного життя українських земель. Князі, гетьмани. Без тих політичних традицій український рух був би провансальством, рухом культурницьким, а не державницьким. Що іншого чехи і німці, поляки і росіяни, болгари і турки. Це є окремі культурні типи, типи витворені довгим і основно протилежним по змісту державним життям кожного з тих народів. Але ж Україна в найкращому разі від 200 літ не має своєї держави; 6 або 7 століть минуло від часу, коли існувала укр. держава обіймаюча приблизно цілість нинішньої України. Звідки ж мав піти такий непримиримий культурний тип українця? Бож культура — продукт держави. Тому український нарід після давного державного співжиття з московським народом стоїть супроти нього у такому відношенні як бельгійці до французів, баварці до прусаків, німці австрійські до „німецьких“ („Листи“... 535).

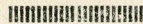
„Національна окремішність баварців від прусаків — це Віттельсбахи та їх держави; німців австрійських від німецьких — це Габсбурги та їх політика династично-територіальна; вальзон-

ців від французів — це Бельгія, держава оперта на основах територіяльно-політичних. Так само й Україна: колись — це Ростославичі, потім Гедимовичі, Коріятовичі, Ольгердовичі, врешті гетьмани; це державність, будована ввесь час на інших ніж в Москві основах („Листи“... 532).

Щойно в українській державі — витвориться українська культурно-історична єдність, яка буде своїм змістом різко протилежна такій єдності московській. Тоді Україна буде у такому відношенні до Москви, як нпр. Польща до Москви!

Але бажаного того, що має бути, що мусить бути не слід змішувати з тим, що є! Тому таке „зясовання“ ідеології В. Липинського, як це робить Д. Д. треба назвати несумлінним і злобним перекручуванням.

Слід також зазначити, що Д. Д. постійно змішує В. Липинського з С. Томашівським і П. Скоропадським. Всім відомо, як гостро виступив В. Липинський проти політики Томашівського. Не менше відомий його розрив зі Скоропадським. В. Липинському Д. Д. відводить таке місце: „Драгоманів, Винниченко, Словянський (!), Липинський і Владика“ (Л. Н. В. IV. 362)!!!

Р е ц е н з і ї.

Ілько Боршак: Великий Мазепинець Григор Орлик генерал — поручник Людовика XV-го (1742—1759). З невідомих документів з 7 тогочасними ілюстраціями. Франція й Україна. Студії про франко-українські взаємини в минулому. Книга четверта. Львів, 1932. Вид. Кооп. „Червона Калина“. 208 стр. 8^о мал.

Наукова діяльність І. Боршака. Доля кинула в часі світової війни молодого укр. вченого до Парижа. Час свого перебування в столиці Франції постарався він використати якнайкраще, бо розпочав пошукування в усіх йому доступних архівах в Парижі й інших місцевостях Зах. Європи за матеріалами до укр. історії. Цього праця увінчалася великим успіхом, бо вдалося йому віднайти цілий ряд вельми цінних і цікавих документів. Висліді своїх пошукувань він подав в статті: „Звідомлення І. Боршака з дослідів у архівах Зах. Європи“. (Записки Н. Т. Ш., т. 134—135, ст. 241—248). На підставі віднайдених матеріалів задумав він написати великий твір про міжнародно-правові елементи в українській історії (як сам про це висловлюється в „Orlikiana“, Хлібор. Україна 1922—1923, стр. 342 і в згаданім звідомленню) п. з. „Європа й Україна“. Частину цього твору п. з.: „Франція й Україна“ він вже зготовив до друку у 6-тьох томах*). Не маючи можности випечатати всі томи, почав він подавати до відома їх висліді в цілім ряді дрібніших статей та в кількох більших, при чім розпочав це неначе від останніх томів.

*) Також має він готову до друку працю: *Ucrainica* за кордоном.